

LIKHET ELLER FRIHET?

En kritikk av *The Spirit Level* – inkludert et aldri så lite statistikkurs

Et av de klareste skillene mellom den politiske høyre- og venstresiden dreier seg om hva man vektlegger mest: *Likhet eller frihet*? Den moderate venstresiden har tradisjonelt vært litt mer opptatt av likhet enn høyresiden, mens den liberale høyresiden har vært mer opptatt av frihet enn likhet.

Det er ikke dermed slik at venstresiden ikke ønsker frihet. Tvert i mot mener den at økt likhet gir økt frihet på viktige områder. Men hvis større frihet, for eksempel til å kunne velge hvor man skal sende barna sine på skole, medfører en risiko for større forskjeller, vil sosialister og sosialdemokrater være mer skeptiske enn liberale og konservative vil være.

Den moderate høyresiden er heller ikke mot likhet. Liberalismen har gjennom historien vært en ideologi for større likhet mellom mennesker, og spesielt likhet i muligheter – at alle skal ha like rettigheter og få sjansen til å utfolde sine evner – står høyt. Det er derfor avgjørende at man har likhet for loven, likeverd og likebehandling.

Så, selv om både høyre- og venstresiden er opptatt av likhet, vektlegger de litt forskjellig. Mens venstresiden ofte er mest opptatt av resultatlikhet, er høyresiden mer opptatt av likebehandling og mulighetslikhet. Og der venstresiden er opptatt av likhet, er ofte høyresiden mer opptatt av likeverd.

Derfor er høyresiden av og til villige til å ofre resultatlikhet for å få mer frihet. Liberale kan også være positive til ulikhet i seg selv, på en del områder, fordi det gir et mangfold av løsninger, ideer og meninger som man kan lære av.

På den ene siden er de fleste for å "ta fra de rike og gi til de fattige". På den andre side er mange også skeptiske til å "ta" opptjente penger og formue fra noen uten deres samtykke. Både høyre- og venstresiden er som regel opptatt av å ivareta flere hensyn samtidig. Men av og til oppstår det konflikter som gjør at vi må velge: Velger vi da frihet eller likhet? Resultatlikhet eller mulighetslikhet?

Boken *The Spirit Level*, skrevet av epidemiologene Richard Wilkinson og Kate Pickett, er blitt svært populær i mange kretser, fordi den med tilsynelatende overbevisende statistiske analyser virker til å avslutte diskusjonen. I følge boken er økt likhet bra for alle, ikke bare de fattige som får, men også for de rike man tar fra. Etter at samfunnet har nådd et visst velstandsnivå, teller ikke økt rikdom lenger: Kun økt likhet vil gi høyere levestandard.

Wilkinson og Pickett ser på den statistiske korrelasjonen mellom økonomisk ulikhet og forskjellige indikatorer for et samfunns levestandard og sosiale problemer. Kort oppsummert finner de da

at "i rike land betyr reduserte forskjeller mellom rike og fattige en lykkeligere, friskere og mer suksessfull befolkning".¹ De britiske forskerne viser i et eksempel at dersom Storbritannia reduserte inntektsforskjellene med 50 prosent, kunne man forvente følgende:

- Murder rates would halve
- Mental illness would reduce by two thirds
- Obesity would halve
- Imprisonment would reduce by 80%
- Teen births would reduce by 80%
- Levels of trust would increase by 85%²

Boken har fått god mottakelse i mange kretser, spesielt på den britiske venstresiden, men også statsminister David Cameron og magasinet [The Economist](#) har sagt seg overbevist av dataene, om ikke av de foreslåtte politiske tiltakene.

Politikere i Norge har også brukt boken til å underbygge sine meninger. Blant annet har SVs stortingsrepresentanter Karin Andersen (Nationen 12.07.10), Audun Lysbakken (SVs landsstyre 27.02.10) og Inga Marte Thorkildsen (Dagens Næringsliv 22.06.10), samt Aps Svein Roald Hansen (Ap.no 10.06.2010), skrevet kronikker der de underbygger sine resonnementer med henvisning til boken. Utenriksminister Jonas Gahr Støre oppsummerer holdningene i Dagens Næringsliv 12. mai i år:

I boken "The Spirit Level" dokumenterer forskerne hvordan nær sagt alle samfunnsforhold, fra levealder til mental helse, fra inkludering til produktivitet, ikke forklares av landets rikdom, men av hvor små forskjeller det er. Små forskjeller forklarer hvorfor de nordiske landene kommer på topp på så mange levekårsstatistikker.

Et kritisk blikk på statistikken i boken ville imidlertid fått Støre, Lysbakken, Thorkildsen og andre til å moderere seg. Hele konklusjonen hviler nemlig på mangelfullt statistisk arbeid og forenklinger. Det betyr ikke at økonomisk likhet ikke har positive virkninger eller er et relevant politisk mål. Men sammenhengen mellom likhet og levestandard er langt fra like enkel og entydig som Wilkinson og Pickett, og deres tilhengere, later som. Økt likhet må fortsatt veies mot andre relevante ønsker, og debatten mellom høyre- og venstresiden vil fortsette.

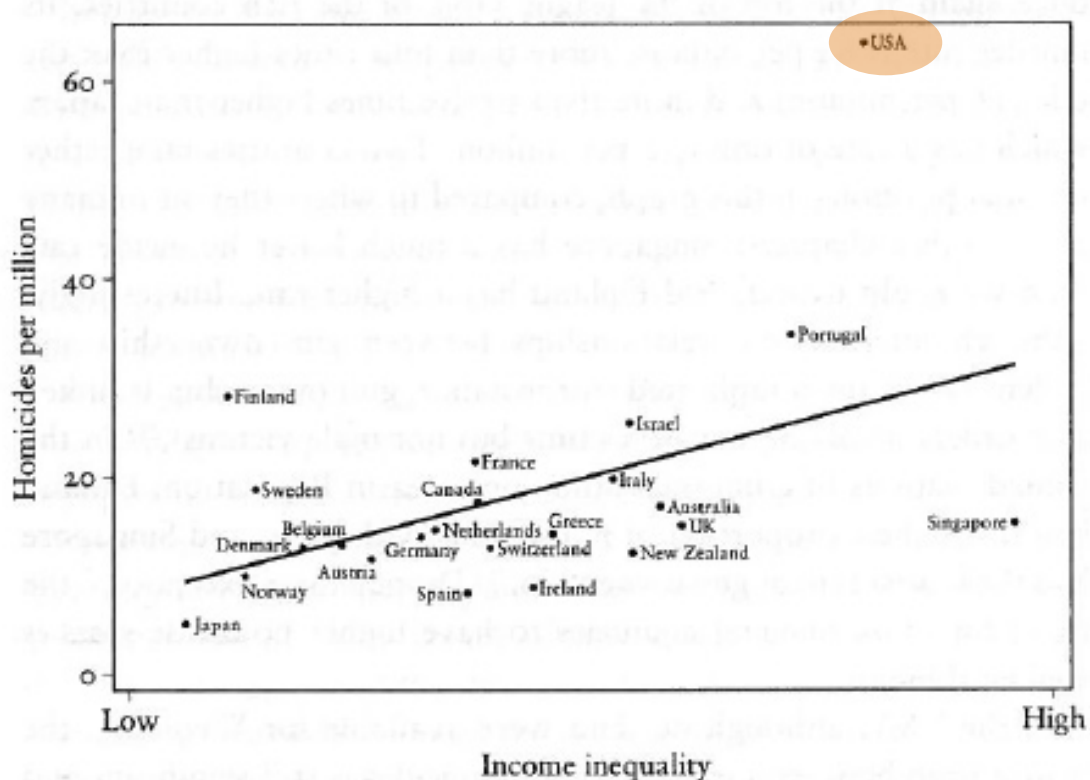
Dette notatet tar mange av sine poenger fra arbeidet Professor emeritus i sosiologi Peter Saunders har gjort for den britiske tankesmien Policy Exchange. Hele hans analyse av boken kan (og bør) leses her: <http://www.policyexchange.org.uk/publications/publication.cgi?id=195>. Her vil vi presentere noen av Saunders funn og kommentarer, supplert med noen egne betraktninger. Det er også på sin plass å henvise til www.equalitytrust.org.uk, hvor Wilkinson og Pickett svarer på noe av kritikken. I tillegg vil vi her presentere noen enkle statistiske figurer som antyder at også en fri markedsøkonomi er korrelert med positive resultater.

Ekstreme tilfeller

La oss først se på bruken av statistikk. Wilkinson og Pickett viser mange såkalte scatterplot, punkt-diagrammer, der inntektsulikhet måles langs x-aksen og forskjellige sosiale indikatorer vises på y-aksen. Man ser da det som tilsynelatende er klare sammenhenger: Når den økonomiske ulikheten øker, blir resultatene dårligere. Land med små forskjeller gjør det bra, land med store forskjeller gjør det dårligere. Men ser man ordentlig på figurene, ser man at dette inntrykket ofte er skapt av ett eller få punkter som av en eller annen grunn er veldig forskjellige fra resten.

I statistikkfaget er det som kalles *outliers* observasjoner i datasettet som er distinkt forskjellige fra resten av observasjonene – de er ekstreme tilfeller. I *The Spirit Level* kan det være land med ekstremt lav eller ekstremt høy ulikhet, eller spesielt høye eller lave verdier på indikatorene for helse, sosiale problemer etc. Slike observasjoner kan gi et galt bilde av sammenhengen, fordi de gir sterk innflytelse på den generelle sammenhengen, selv om de burde vært sett på som spesialtilfeller. Derfor må man være oppmerksom på om noen av punktene gir slik forvrengning, og ta ut (eller ta høyde for) punkter som bryter med representasjonen.³ Hvis man ikke gjør det, får man et misvisende bilde av de egentlige sammenhengene i datasettet.

Forfatterne er klar over problemet, for det nevnes i boken. Når de ser på sammenhengen mellom ulikhet og fengslede, skriver de "Even if the USA and Singapore are excluded as outliers, the relationship is robust among the remaining countries"⁴. Men denne sammenhengen påvirkes, som de skriver, ikke av de ekstreme tilfellene. Det gjør imidlertid andre sammenhenger – men da ser Wilkinson og Pickett behendig bort fra problemstillingen.

Figur 1 Drap og ulikhet. Figur 10.2 i *The Spirit Level*.

Det klareste eksempelet på at et ekstremt tilfelle tas til inntekt for en for bastant konklusjon ser vi i koblingen mellom inntektsulikhet og drapsrate. Wilkinson og Pickett hevder at land med større ulikhet har flere drap. Denne sammenhengen er et resultat av det høye antallet drap i ett land, USA, slik vi ser i figuren. Siden sammenhengen ikke finnes blant resten av landene, er det trolig helt andre faktorer enn ulikheten i USA som betyr mest. Våpenlovgivningen er trolig langt viktigere enn inntektsulikheten.

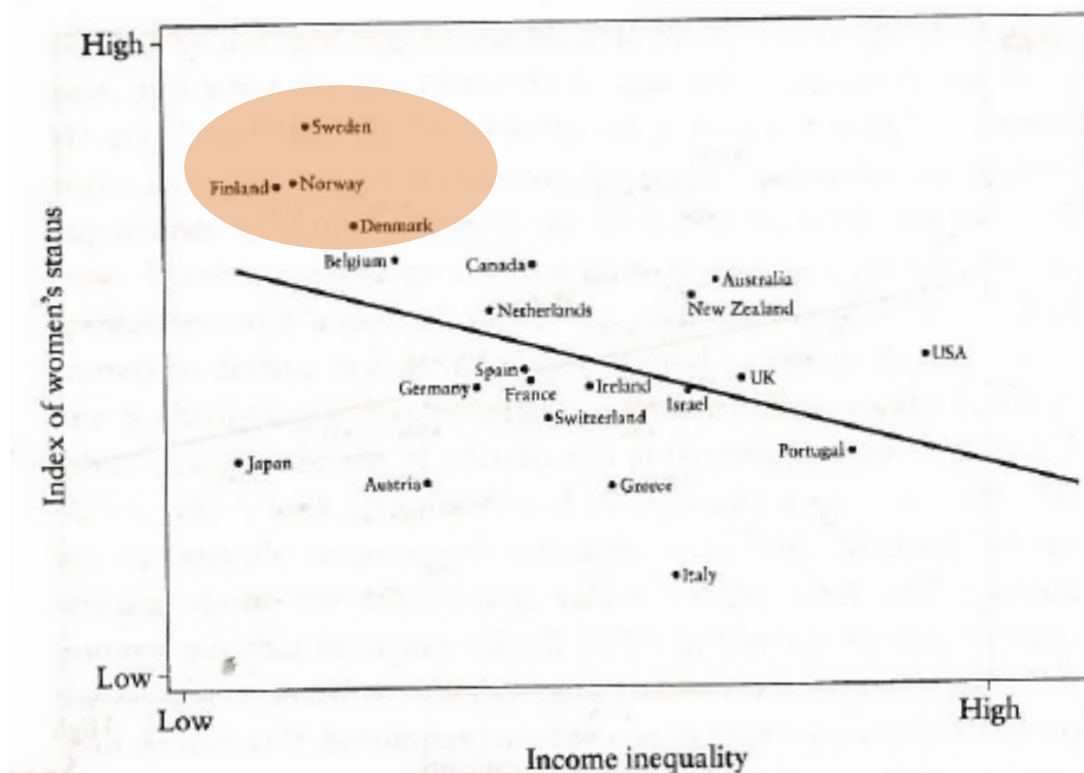
På samme måte finnes det ikke noen klar sammenheng mellom ulikhet og levealder, hvis man ser bort fra det ekstreme tilfellet Japan (slik man bør i en god statistisk analyse). Siden Japan har en god del høyere levealder enn resten av landene, og lite ulikhet, ser det ut som om land med lite ulikhet har

høy levealder. Ser man bort fra Japan, forsvinner sammenhengen.⁵ Også forholdet mellom ulikhet og andelen overvektige er ikke-signifikant, når man tar ekstremtilfellet USA ut av analysen.

Wilkinson og Pickett har svart på kritikken for manglende kontroll for ekstremtilfeller ved å vise til at andre forskere har funnet lignende sammenhenger for helt andre datasett – og viser til forskning på regioner i Russland, provinser i Kina og Japan og fylker i Chile.⁶ Uten at disse rapportene er undersøkt, kan man antyde at Wilkinson og Pickett med dette innrømmer at deres analyse ikke alene er nok til å trekke en bastant konklusjon. Dessuten er det å si at det ser ut til å være korrelasjon i for eksempel kinesiske provinser noe ganske annet enn å si at denne korrelasjonen gjelder i alle rike, moderne land.

De nordiske unntakene

De nordiske landene er også "outliers" i noen av grafene. Og når de ikke er "ekstreme", er de i hvert fall "spesielle" tilfeller. Når forfatterne hevder at kvinner har det bedre i likere land, for eksempel, er det fordi kvinner har det bedre i Finland, Sverige, Norge og Danmark. Utenfor Norden er det ingen sammenheng mellom likhet og kvinners stilling. De har det for eksempel ikke noe bedre i Japan og Østerrike, med høy likhet, enn i land med store forskjeller som Portugal og Hellas. På samme måte forsvinner sammenhengen mellom konflikter i barndommen og ulikhet når man tar vekk Sverige og Finland, som scorer ekstremt lavt på variabelen for konflikt. Det samme gjelder relasjonene mellom ulikhet og hvor mye landet gir i offisiell utviklingshjelp, samt mellom ulikhet og patenter: Tar man bort de nordiske landene, forsvinner sammenhengene. For variabelen for tenåringsmødre er både USA og de nordiske landene ekstremtilfeller (og her burde man nok tatt høyde for forskjellige syn på abort i ulike kulturer).

Figur 2 Kvinners status og ulikhet. Fig. 4.5 i *The Spirit Level*

De nordiske landene er, som vi vet, både land med relativt høy likhet og samtidig velfungerende og vellykkede land. Svært mye av Wilkinson og Picketts argumentasjon baserer seg derfor på at Norge, Sverige, Danmark og Finland "beviser" deres hypotese. Men det at sammenhengen mellom likhet og gode resultater finnes i Norden, bekrefter ikke teorien. Som professor i økonomi Kalle Moene uttaler om boken: "Resultatet skal jo tåle at du kaster ut enkelte land. Hvis det er en generell tendens så bør det også holde for en undergruppe."⁷

Selv om det virker sannsynlig at små økonomiske forskjeller er en av forklaringene på at nordiske land gjør det bra på mange internasjonale rangeringer, er det samtidig åpenbart at små økonomiske forskjeller ikke er den eneste, eller viktigste, forklaringen. Derfor er det ikke bare for andre land å kopiere våre ulikhetsnivåer for å gjøre det bedre. De nordiske nivåene er tvert i mot et resultat av vår historie (Norge har for eksempel alltid vært et land med små forskjeller, relativt sett), en egalitær og homogen befolkning også på andre kriterier (etnisitet, kulturell kapital) og en vilje og støtte til omfordeling og omfattende offentlige ordninger. Det er ikke gitt at USA ville gjort det bedre på diverse indikatorer om man adopterte bare én side av den nordiske konteksten.

Et annet problem, sett med norske øyne, er selvsagt at Norge og Norden i Wilkinson og Picketts analyse har rollen som "ideal" – vi representerer undersøkelsens ytterpunkt, og ingen andre land i analysen har like høy økonomisk likhet som oss. Det innebærer at analysen ikke sier noen ting om hva som skjer om vi beveger oss i retning av enda større likhet. For alt vi vet, vil det kunne innebære dårligere score på de relevante indikatorene.

Forfatterne svarer ikke på spørsmål om hvorvidt nordisk historie, kultur, homogenitet eller andre faktorer kan forklare deres funn. I deres svar på kritikk mot *The Spirit Level* har de heller ikke åpnet for at slike faktorer kan spille en rolle.

Motstridende teorier og funn

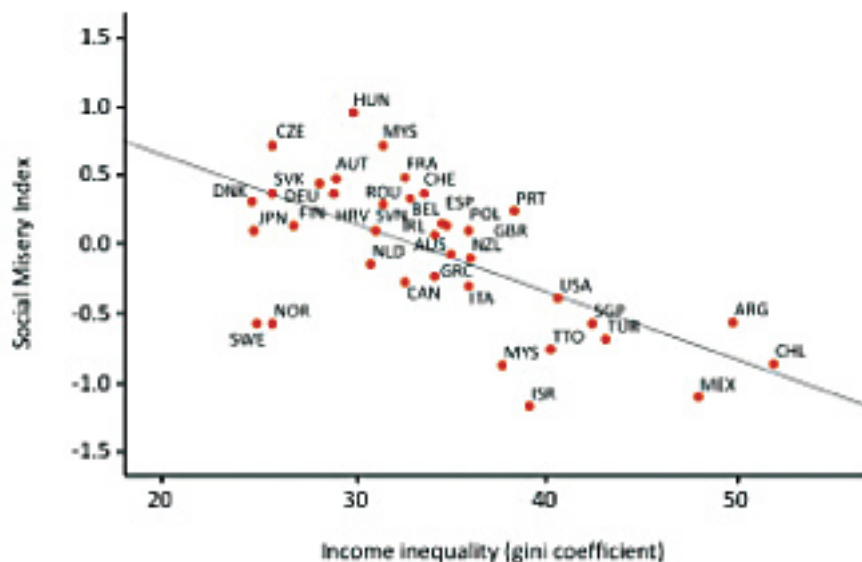
En sammenheng – en korrelasjon – trenger ikke bety at den ene variabelen påvirker den andre, dvs. at det er *kausalt*. Det kan være at ulikhet påvirker helse, men det kan også være at helsen påvirker ulikheten (for eksempel når dårlig helse gjør at man tjener mindre enn andre). Påvirkningen kan også gå begge veier, som når helsen avgjør hvor godt man tjener, samtidig som inntekten påvirker helsen.

Endelig kan det være at sammenhengen påvirkes av en variabel som ikke er med i analysen. Sammenhengen er da *spuriøs* – den er feil eller misvisende, og finnes egentlig ikke, men er skapt av en utenforliggende variabel som forklarer både årsak og virkning.

Wilkinson og Pickett sier svært lite om alternative teorier på hvorfor de får de resultatene de gjør. For eksempel har andelen afroamerikanere i en stat ofte en sterkere sammenheng med de sosiale indikatorene enn økonomisk ulikhet har. Også internasjonalt har man funnet at etniske forskjeller går sammen med dårligere fungerende samfunn.⁸

Forfatterne har ganske sikkert forsøkt å finne flere variable som bekrefter deres hypoteser. Da har de sannsynligvis sett på for eksempel selvmordsrater, andelen som blir smittet av HIV, rasisme, lav fruktbarhet eller skilsmisserater. Alle disse indikatorene er positivt korrelert med ulikhet, de blir "bedre" når ulikheten øker. De antyder dermed at hypotesen deres ikke stemmer helt – men det Wilkinson og Pickett da gjør, er å utelukke indikatorene fra analysen. Det tyder på at forfatterne har vært mer opptatt av å "propagandere" et visst politisk syn enn å finne en akademisk og opplysende sannhet.

For å vise problemet med dette setter Peter Saunders sammen det han kaller en "Social Misery Index", på samme måte som Wilkinson og Pickett samler sine variable i en "Health And Social Problems Index". Med et glimt i øyet viser Saunders at sosial likhet har en sterk sammenheng med en rekke uheldige resultater. Jo likere et land er, jo mer miserabelt har innbyggerne det. Funnet er både

robust og statistisk signifikant, og kan forklares med plausible teorier. Tankeeksperimentet er selvsagt rent oppspinn, men viser at det er forholdsvis enkelt å få statistikk til å stemme med det politiske synet man har. Den kanskje mest gjentatte og kjedeligste setningen i statistikken er at "Korrelasjon er ikke kausalitet", det at noe ser ut til å ha en statistisk sammenheng, trenger ikke bety at det ene forårsaker det andre.

Figur 3 Social Misery og ulikhet

Et annet problem er at forfatterne ser bort fra utviklingen over tid. De fleste av variablene de bruker har beveget seg i positiv retning de siste tiårene, samtidig som den økonomiske ulikheten har økt i de fleste moderne land. Dermed har vi også en sammenheng mellom økt ulikhet og *forbedrede* prestasjoner på forskjellige sosiale indikatorer. De landene hvor ulikheten har økt mest, er for eksempel de landene der barnedødelighet og levealder har forbedret seg mest. Heller ikke denne innvendingen nevnes i *The Spirit Level*. Ei heller at de trendene som har utviklet seg negativt de siste tretti årene, hvor ulikheten har økt, oftest har utviklet seg negativt i langt mer enn tretti år – så den negative trenden startet før ulikheten begynte å øke.

Metodiske valg

Wilkinson og Pickett ser nesten utelukkende på ulikheter i inntekt. Hadde de for eksempel sett på ulikheter i formue i stedet, ville de kanskje fått helt motsatte resultater – at større ulikhet gir dårligere levestandard. For ulikheten i formue er faktisk større i Sverige (Gini på 0,89) enn i for eksempel USA (0,84), Tyskland (0,80) og Storbritannia (0,66).⁹ Dessuten har ulikhetsmål generelt mange utfordringer ved seg, for eksempel at ulikhet varierer med alder, med definisjonen på en husstand, skattenes og overføringenes betydning. Disse utfordringene burde ha vært drøftet og ført til svakere konklusjoner i forfatterens analyser.

For enkelte av variablene blir det feil å bruke enkle regresjonsanalyser for å finne sammenhenger. Analysen Wilkinson og Pickett bruker, er nemlig avhengig av at dataene er såkalt normalfordelt for å gi gode resultater. For variablene for skolerresultater og patenter er det ikke tilfelle, og resultatene er derfor delvis villedende.

Utvalget av land er også preget av at man har plukket for å få de resultatene man vil ha. For det første kan 23 land være for få "cases" til å trekke klare konklusjoner. Viktigere er det at man har gjort et utvalg det kan stilles spørsmål ved. For det første har man, for (fornuftig nok) å fjerne skatteparadis som er rike på penger og fattige på folk, fjernet alle land med under 3 millioner innbyggere. Grensen

er imidlertid for høy, hvis det, slik det hevdes, gjøres for å unngå at skatteparadiser påvirker analysen. Man kunne unngått skatteparadiser, men inkludert relevante land som Estland og Slovenia (som oppfyller Wilkinson og Picketts krav til inntektsnivå), hvis man hadde satt en lavere grense. Grunnen til at forfatterne velger en høy grense, kan være at Estland og Slovenia har lav ulikhet, men dårligere score på en del sosiale indikatorer.

Det er også uklart hvorfor Wilkinson og Pickett har utelatt en del land fordi de mangler data, når dataene forfatterne etterspør, i følge Saunders finnes i kilden det refereres til. Hadde man ønsket, hadde relevante land som Sør-Korea, Tsjekkia, Polen og Chile enkelt kunnet vært inkludert i mange av analysene.

Den mest alvorlige mangelen i analysen er imidlertid den manglende kontrollen for påvirkningen fra andre variabler. Wilkinson og Pickett ser på de bivariate sammenhengene mellom to variable – enkelt fremstilt i et punktdiagram – men for å gjøre troverdige statistiske analyser må man også undersøke om de to variablene påvirkes av en tredje variabel. Slike variable kan nemlig få det til å se ut som det er sammenheng mellom variablene, uten at det egentlig finnes. Wilkinson og Pickett kontrollerer ikke for slik påvirkning, og vi kan derfor ikke være sikre på om slik påvirkning finnes eller ikke. Men, som vi så over, kan det for eksempel tenkes at etnisk fragmentering påvirker både den økonomiske ulikheten og levestandards-indikatorene. Hvis så er tilfelle, vil det se ut som det er sammenheng mellom ulikhet og levestandard, uten at en slik sammenheng egentlig finnes.

Bokens undertittel er *Why Equality is Better for Everyone*. Men forfatterne viser ikke at alle, det vil si både fattige og rike, kommer bedre ut. De dataene de bruker, viser bare hvordan det går med gjennomsnittet. Det kan altså være at mange gjør det bedre, men at noen faller utenfor uansett.

Wilkinson og Pickett gjør også den samme analysen for amerikanske delstater. Denne analysen går vi ikke inn på her, men henviser til Peter Saunders' rapport for tilsvarende kritikk av metodene og funnene. Den viser, kort oppsummert, at funnene for amerikanske delstater er svært avhengige av den amerikanske historien med segregering og andelen afroamerikanere i hver delstat.¹⁰

Wilkinson og Pickett har også funnet indikatorer der det faktisk ser ut til å være en kobling mellom likhet og gode resultater. For eksempel viser de at lav økonomisk ulikhet er korrelert med høy tillit i befolkningen. Det gjelder selv om man tar vekk for eksempel de nordiske landene, og det er også et resultat man har fått i tidligere og større undersøkelser.¹¹ Det virker dermed sannsynlig at ulikhet påvirker tillitsnivået i befolkningen. Ulikhet er imidlertid ikke den eneste variabelen som påvirker tillit: Inntekt, eller levestandard, har vist seg å være vel så, om ikke mer, avgjørende for tillitsnivået i et land (Saunders finner at når inntekt inkluderes i en regresjonsanalyse, forsvinner effekten fra ulikhet). Hvis det er en avveining mellom økt vekst og økt ulikhet, slik at tiltak for å redusere ulikheten samtidig reduserer veksten, kan det derfor synes som at tilliten kan gå ned.

Også sammenhengen mellom ulikhet og andelen av befolkningen som er i fengsel, ser ut til å være robust når man bruker Wilkinson og Picketts utvalg av land. Inkluderer man land med mellom 1 og 3 millioner innbyggere, derimot, forsvinner sammenhengen (fordi like land i Øst-Europa generelt fengsler mange). Viktigere: Wilkinson og Pickett vil med fengslingsratene si noe om hvor strengt og lite liberalt et land er. Men da burde man tatt hensyn til kriminaliteten i de forskjellige landene. Hvis man gjør det, finner man faktisk at andelen fengslede ikke har noen sammenheng med hvor mye kriminalitet det er! Dermed er det slik at ulike land som Storbritannia, New Zealand og Portugal fengsler en mindre andel av sine kriminelle enn andre land, og det blir feil å konkludere slik forfatterne gjør, med at land med høy ulikhet er for tøffe mot sine forbrytere. Men kanskje har heller

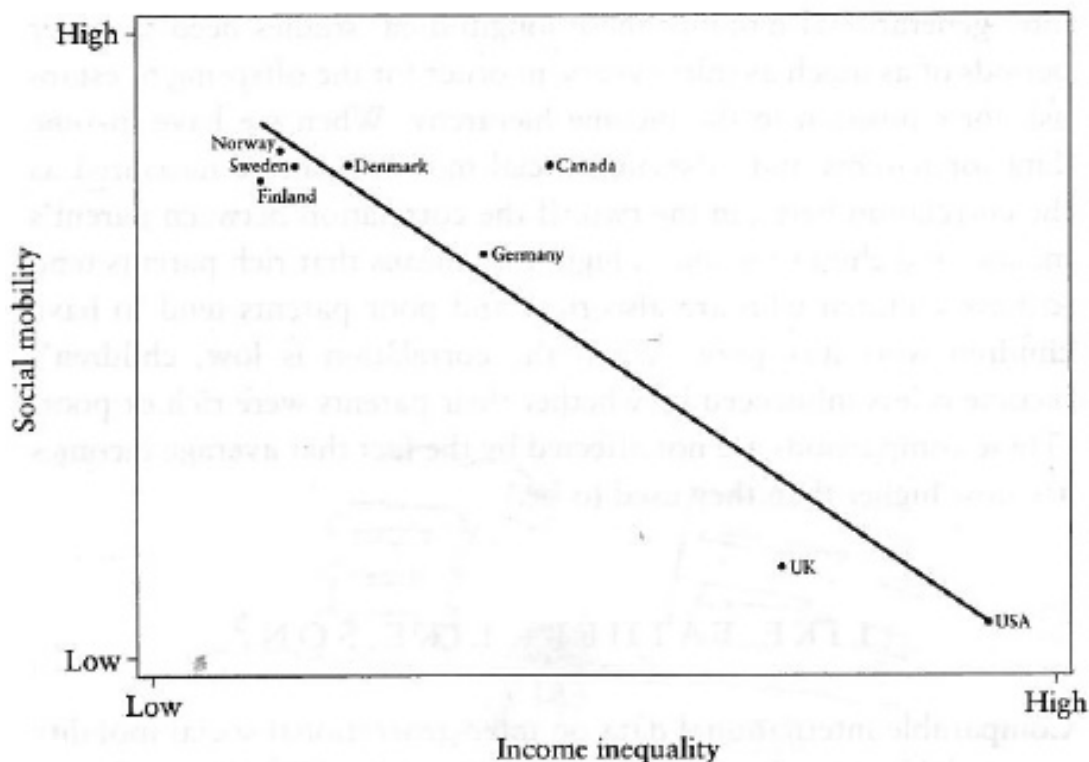
ikke Saunders hele svaret, for land med mange i fengsel fengsler en høyere andel av dem som blir dømt for kriminalitet – så hvis for eksempel bruken av samfunnsstraff tyder på en liberal innstilling, er bildet enda mer komplisert.

Kun i ett av tilfellene Saunders tar for seg ser det ut til at sammenhengen holder uansett om man kontrollerer for ekstreme tilfeller og andre variabler, og det er sammenhengen mellom ulikhet og dødeligheten blant nyfødte. Her er det slik at jo mer ulikhet, jo større sannsynlighet er det for at små barn dør. Det er i seg selv et godt argument for omfordeling – men sammenhengen mellom ulikhet og positive sosiale resultater *generelt* er altså langt mindre enn forfatterne og deres meningsfeller hevder.

Sosial mobilitet

”Beviset” for at større forskjeller gir redusert sosial mobilitet fortjener et eget punkt, for det kombinerer nesten alle feilene over. Som Saunders skriver:

It includes the distortion of results by outliers, the illegitimate fitting of a trend line to data that won't support it, and the reliance on unique cases to create the illusion of a general pattern where none exists. It then compounds these errors by uncritically accepting data on international mobility rates which should never have been accepted as reliable in the first place.¹²

Figur 4 Sosial mobilitet og ulikhet. Figur 12.1 i *The Spirit Level*

Data for sosial mobilitet er metodisk vanskelige å komponere, og varierer derfor mye mellom ulike undersøkelser. Man kunne derfor fått helt andre resultater med et litt annet valg av indikator for sosial mobilitet. Dessuten er det for få data til å trekke bastante slutninger – USA og UK virker kanskje til å være ekstremtilfeller, men faktisk kan *alle* landene defineres som outliers. Det finnes ingen trend, og Wilkinson og Pickett må trekke regresjonslinjen i et stort, åpent rom. Vi kan altså ikke konkludere ut fra disse dataene, men forfatterne gjør det likevel: ”Social mobility is lower in more

unequal countries". I svaret på kritikken går forfatterne langt i å innrømme manglene, men hevder at funnene "successfully predicted subsequent findings". Så de presenterte misvisende data, men har heldigvis hatt flaks med publiseringen av en doktorgrad ved University of London etter at boken kom ut, som antyder at de likevel kan ha rett.¹³

I sine tilsvarende svar til kritikken gjentar Wilkinson og Pickett stadig at deres arbeider støttes av hundrevis av fagfellevurderte forskningsrapporter. Men, som Christopher Snowden skriver:

En av forskergruppene som har sett på Wilkinsons funn, finner det motsatte av hva han gjør; en signifikant positiv sammenheng mellom ulikhet og helse.¹⁵

Konklusjon statistikkdelen

Peter Saunders konkluderer sin gjennomgang av statistikken i *The Spirit Level* slik:

Of 20 statistical claims examined, 14 are shown to be spurious or invalid, and in only one case (the association between infant mortality and income inequality) does the evidence unambiguously support Wilkinson and Pickett's hypothesis.¹⁶

Når man bruker et 95 prosenters konfidensintervall for å sjekke om sammenhengene er statistisk signifikante, kan man gjennomsnittlig regne med at 1 av 20 sammenhenger "stemmer" kun som et resultat av tilfeldigheter.

Avveiningen mellom likhet og frihet er en etisk avveining, og kan ikke avgjøres av statistikk alene.

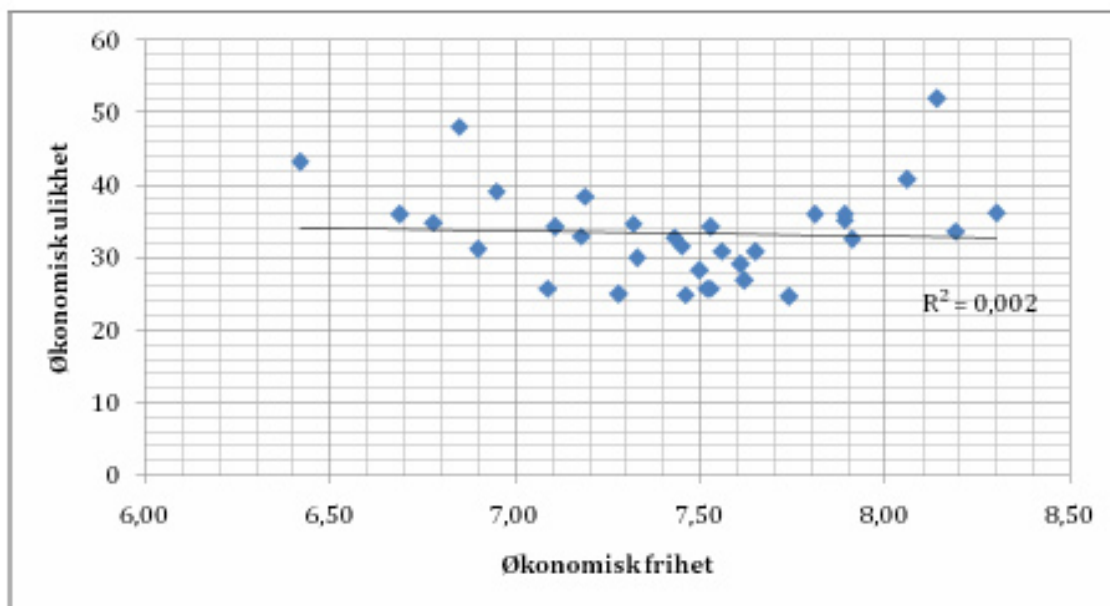
Et konkurrerende syn

Wilkinson og Pickett, og noen av dem som har trykket boken til sitt bryst, mener man må legge om samfunnet på en ganske radikal måte for at man skal oppleve de positive effektene økonomisk likhet angivelig medfører. Mer omfordeling (det vil si høyere skatt), mer regulering og en mer omfattende offentlig sektor er nærliggende løsninger. Men la oss, for eksempelets skyld, se på ett alternativ: En fri markedsøkonomi. Hvordan gjør mer og mindre "kapitalistiske" land det på Wilkinson og Picketts indikatorer?

Det bør aller først slås fast at dette er en svært enkel analyse, som man bør ta med flere klyper salt, og sjekke opp mot mer omfattende forskning. Som en enkel tilnærming vil det følgende likevel være illustrerende for et mer generelt poeng.

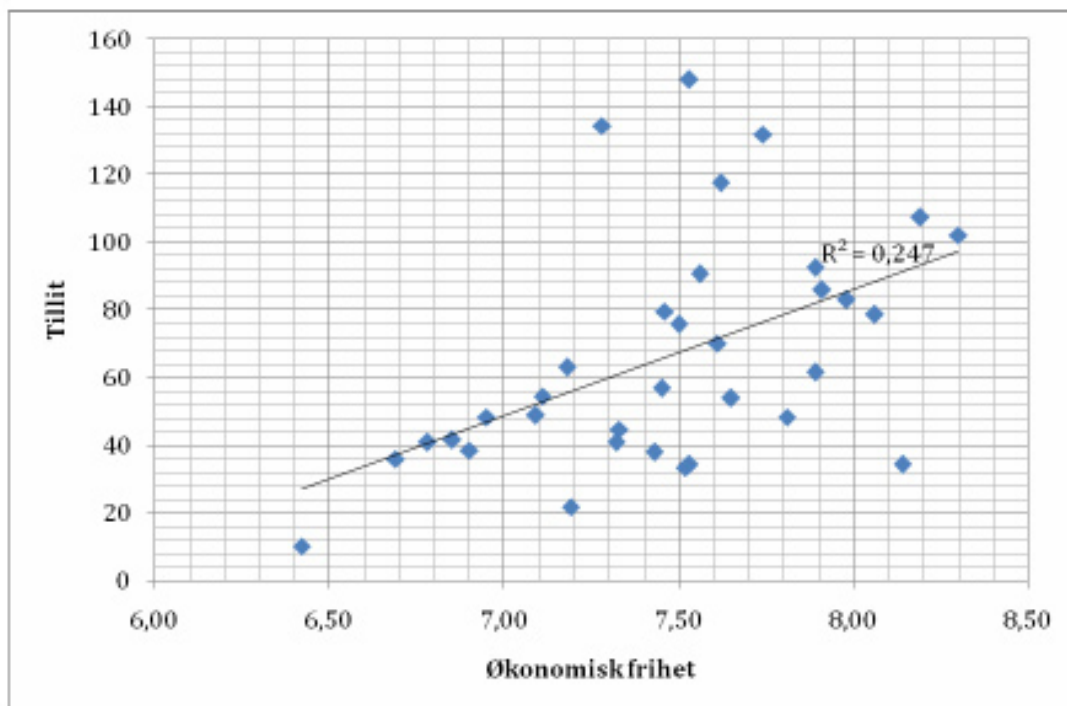
I analysen har vi tatt for oss de rike OECD-landene, slik at vår analyse, som Wilkinson og Picketts, ser på moderne og velutviklede land. Økonomisk frihet måles ved hjelp av tallene i rapporten "Economic Freedom of the World 2009", som bruker en rekke indikatorer for å rangere land etter hvor frie deres økonomier er. Jo friere, jo mindre omfattende er offentlig sektor, jo sterkere beskyttelse har den private eiendomsretten, jo mer stabil og bærekraftig er pengepolitikken, jo friere er varebyttet, og jo mindre omfattende er reguleringene av næringslivet.

La oss først se på sammenhengen mellom kapitalisme og økt ulikhet. Det er en vedtatt sannhet at friere markeder gir større ulikheter. Figur 5 gir imidlertid et mer blandet bilde. Vi ser at sammenhengen mellom økonomisk frihet og økonomisk ulikhet er svak og tvetydig. Det ser ut til at land med høy ulikhet enten er ganske lite markedsvennlige, eller veldig markedsvennlige. Samtidig er de mest kapitalistiske landene preget av små forskjeller. Det er derfor ikke grunnlag for å si at mer markedsvennlige land nødvendigvis får større ulikheter.¹⁷

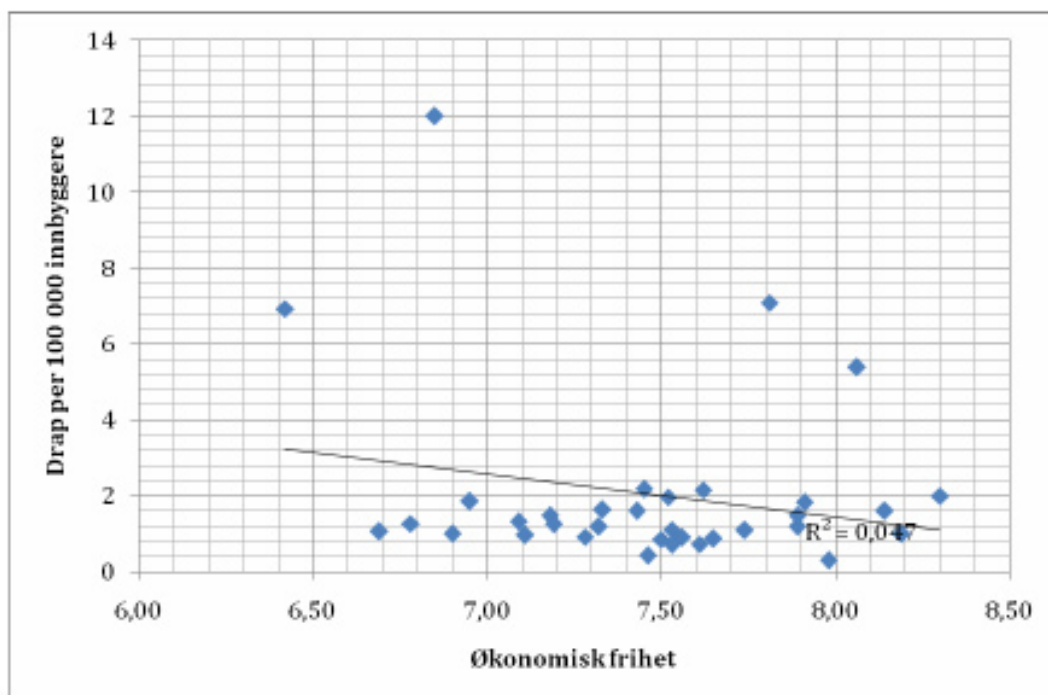

Figur 5 Data for ulikhet fra UNDPs Human Development Report 2009

Dermed er det også mulig at markedsvennlige land gjør det bra på de samme indikatorene som er positivt korrelert med økonomisk likhet. Se for eksempel på sammenhengen mellom økonomisk frihet og tillit: Det er en klar sammenheng mellom velfungerende markedsøkonomi og tillit, selv om det finnes både markedsøkonomiske land med lav tillit og moderat markedsvennlige land med høye tillitsnivåer.

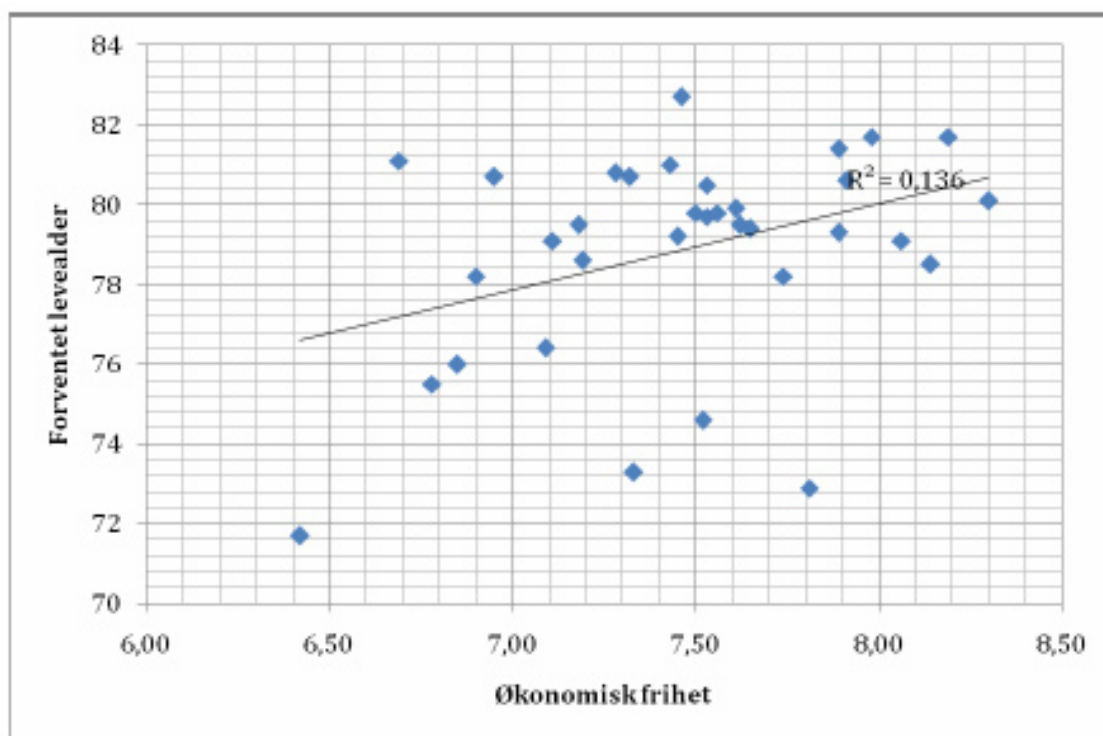

Figur 6 Data for tillit fra ASEP/JDS Trust Index

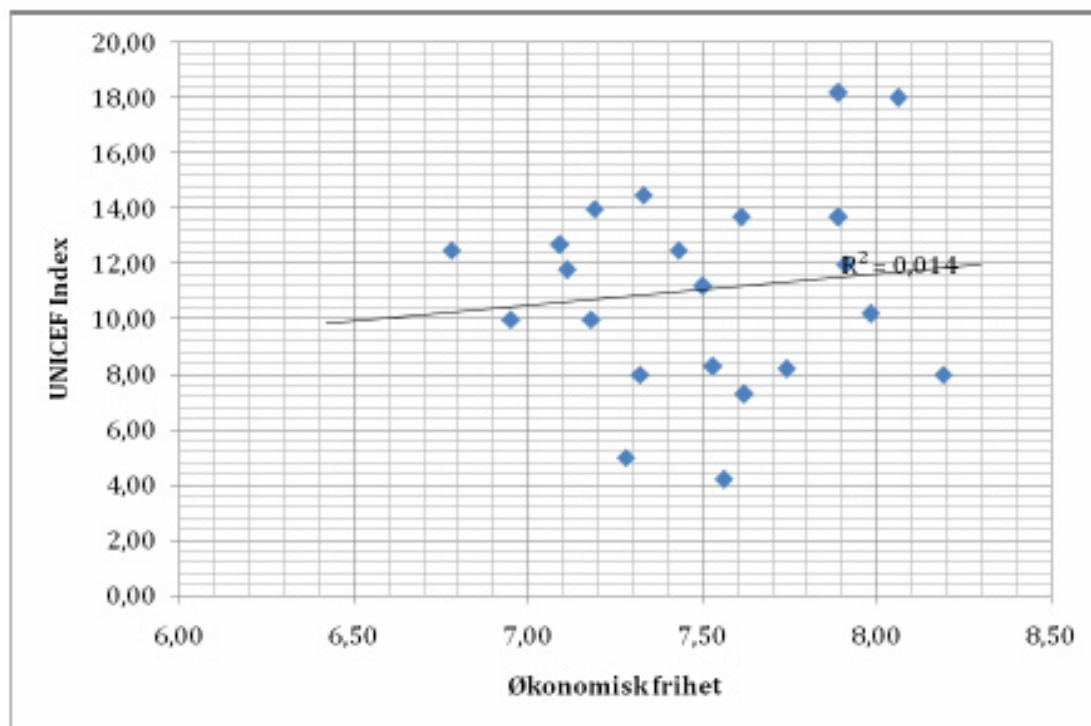
Figur 7 Data for drap fra "List of countries by international homicide rates", hentet fra Wikipedia

Wilkinson og Pickett viser også at land med større forskjeller har flere drap. I figur 7 ser vi at land med sterkere kapitalisme også har lavere drapsrater. På samme måte som vi over viste at Wilkinson og Picketts sammenheng forsvinner når ekstremtilfellene tas ut av analysen, vil denne trenden snu hvis man tar bort landene med høyest drapsrater. Da er det ikke lenger noen sammenheng mellom markedsvennlighet og drap. Dermed kan vi ikke konkludere på om det finnes noen sammenheng mellom økonomisk regime og risikoen for å bli drept.

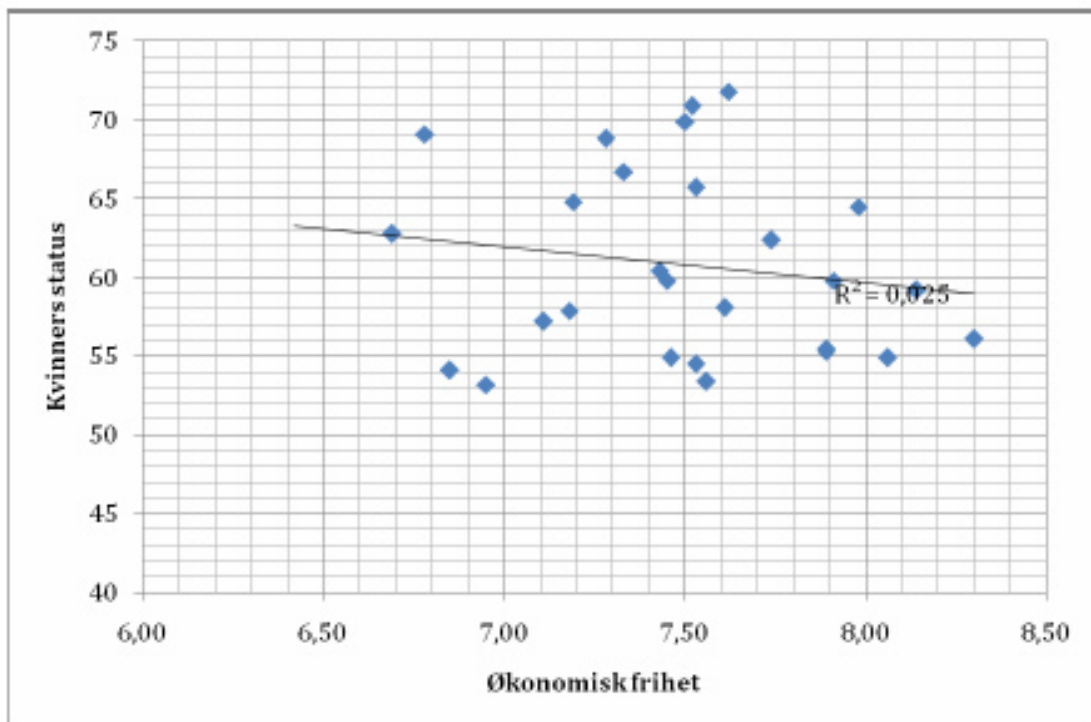
Figur 8 Data for levealder fra UNDPs Human Development Report 2009

Videre hevdet altså forfatterne at land med høy ulikhet har lavere forventet levealder. I figur 8 ser vi at mer markedsøkonomi også er korrelert med høyere levealder. Hvis man fjerner alle landene der levealderen er under 78 år, blir sammenhengen svakere, men tendensen til at levealderen er høyere i land med større økonomisk frihet er fortsatt gjeldende.

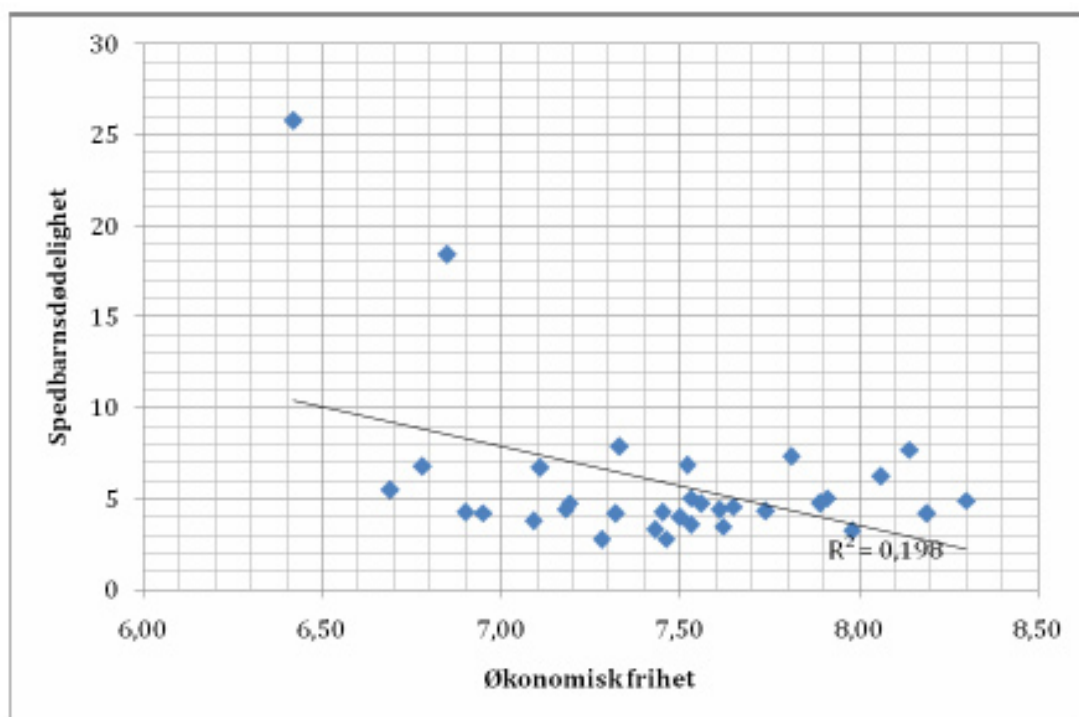

Figur 9 Data for barns levekår fra UNICEF Index of child well-being in rich countries

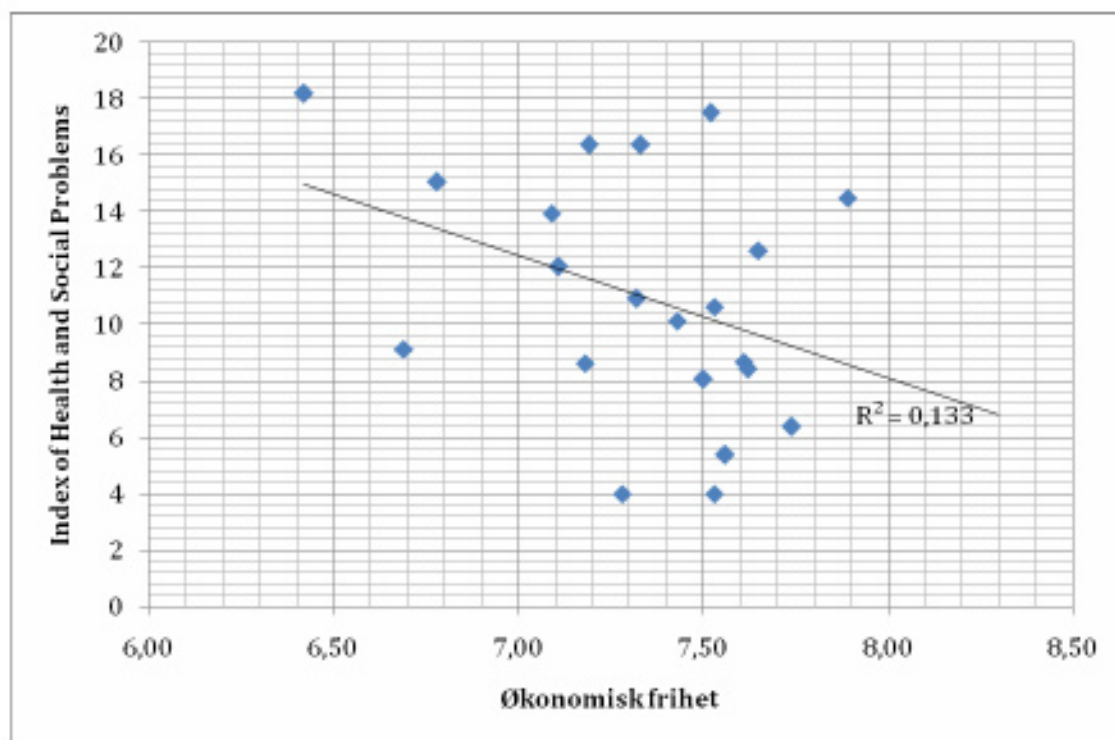
Figur 9, som er laget uten at de fattigste OECD-landene er med, viser at det ikke er noen klar sammenheng mellom økonomisk frihet og barns levekår. Figur 10 viser at det samme er tilfelle for kvinners status: Det er ikke grunnlag, ut fra disse tallene, for å hevde at land som baserer seg sterkere på markeder, er mindre gode steder for kvinner å leve og delta i yrkeslivet, selv om tendensen så vidt er negativ. I figur 11 ser det ut til å være en klar sammenheng mellom større markedsvennlighet og redusert spedbarnsdødelighet, men denne sammenhengen forsvinner når man tar bort ekstremtilfellene. Gjør man det, er det ingen sammenheng mellom kapitalisme og dødelighet (Dette gjelder blant rike land, forholdet er et helt annet når man også tar med fattigere land).

Figur 10 Data for kvinners status fra Mohiuddin: "Country Rankings of Womens' Status".

Figur 11 Data for spedbarnsdødelighet fra "List of countries by infant mortality rate", hentet fra Wikipedia.

Figur 12 Indexen er utarbeidet vha. et gjennomsnitt av indikatorene brukt av Wilkinson og Pickett.

Også indeksen for helse og sosiale problemer, som er konstruert på samme måte som Wilkinson og Picketts samleindeks, viser en korrelasjon der mer økonomisk frihet går sammen med mer positive resultater. Det er altså, ut i fra disse grafene, fullt mulig å konkludere med at større økonomisk frihet er fullt forenlig med bedre resultater på flere viktige sosiale indikatorer – og i hvert fall ikke i motstrid til dem.

Konklusjon

Man skal alltid være på vakt når man kommer bort i enkle løsninger på vanskelige problemer. Denne gjennomgangen viser at det, i debatten om økonomisk ulikhet som i andre debatter, finnes mange og motstridende argumenter og "bevis". Ofte er konklusjonen så kjedelig som at årsaksbildet er sammensatt.

Det er gode grunner til å tro at høy sosial ulikhet påvirker menneskers helse og andre viktige indikatorer på et godt liv. Problemet i den politiske debatten er imidlertid at faktorer som for eksempel økonomisk vekst også påvirker helse og levestandard. Hvis det da er slik, som det ofte er, at tiltak for å redusere ulikheten (for eksempel høyere skatt) samtidig reduserer veksten, må man veie de to hensynene mot hverandre. Dersom tiltak for å redusere ulikheten i tillegg bryter med andre allment aksepterte prinsipper for rettferdighet, for eksempel belønning etter resultater, blir avveiningen enda vanskeligere.

Derfor har balansen mellom frihet og likhet vært en vanskelig politisk avveining i flere hundre år. *The Spirit Level* er et viktig bidrag til debatten – men ingen avslutning på den, slik det virker som noen mener.

Sluttnoter

- ¹ "Why more equality?" på www.equalitytrust.org.uk. Min oversettelse.
- ² "Why more equality?" på www.equalitytrust.org.uk.
- ³ Hair, Black, Babin, Anderson og Tatham: Multivariate Data Analysis, side 73-39.
- ⁴ Wilkinson og Pickett: The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone. Penguin Books 2010. Side 148-149.
- ⁵ I svaret på kritikken innrømmer Wilkinson og Pickett at dette er en av de svakere funnene i boken.
- ⁶ "Professors Richard Wilkinson og Kate Pickett, authors of the Spirit Level, reply to critics" www.equalitytrust.org.uk. Forfatterne forsøker også å latterliggjøre kritikerne ved å skrive "which regions, provinces, counties or countries would Saunders and our other critics find excuses to remove to make those relationships disappear". Det er en tåpelig kritikk: Man må alltid, uansett datasett, kontrollere for ekstremtilfeller og se om relasjonen fortsatt holder. Antakelig er det kontrollert for slikt i forskningsrapportene.
- ⁷ Intervjuet i Morgenbladet 20. august 2010.
- ⁸ Se for eksempel Easterly og Levine: "Africa's Growth Tragedy: Policies and Ethnic Divisions" i The Quarterly Journal of Economics, Nov. 1997.
- ⁹ National Equalities Panel Report: "An Anatomy of Economic Inequality in the UK" 2010.
- ¹⁰ Av denne grunn har Wilkinson og Pickett kritisert Saunders for å være forutinntatt og rasistisk: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/jul/09/spirit-level-policy-exchange>. Han er rasistisk, fordi han antyder at feilene ligger i afroamerikanere som mennesker, ikke deres sosio-økonomiske posisjon, skriver de. Men ved å lese Saunders ser man at det snarere kan være ting som diskriminering, historisk behandling og fordommer som kan drive dette resultatet. Rasisme-anklager skal man være forsiktige med, og her går Wilkinson og Pickett utvilsomt for langt.
- ¹¹ Knack & Keefer: "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation" i The Quarterly Journal of Economics, Vol. 112, No. 4 (Nov., 1997), pp. 1251-1288.
- ¹² Saunders: "Beware False Prophets". Side 72.
- ¹³ Blanden J. How Much Can We Learn From International Comparisons Of Intergenerational Mobility? London: Centre for the Economics of Education, 2009.
- ¹⁴ Christopher Snowdon: "20 questions for Richard Wilkinson & Kate Pickett" <http://spiritleveldelusion.blogspot.com/>
- ¹⁵ Jen et al (2009): "Global variations in health: evaluating Wilkinson's income inequality hypothesis using the World Values Survey" i Social Science and Medicine 70, 875-885.
- ¹⁶ Saunders: "Beware False Prophets". Side 6.
- ¹⁷ Berggren: "Economic Freedom and Equality: Friends or Foes?" i Public Choice 100 (1999) 3-4 (September) 203-23.

FORFATTER: Rådgiver i Civita, Marius Doksheim. marius@civita.no